

Hâlid-i Bağdâdî

Büyük İslâm âlimi. Silsile-i aliyye olarak bilinen âlimler ve velîler zincirinin yirmi dokuzuncusudur. **Hazret-i Osman bin Affân**'ın "radıyallahü anh" soyundandır. Yüzlerce büyük velî yetiştirdi. Asrının müceddidi idi.

Bağdat'ın kuzeyinde Zûr şehrinde 1778 (H.1192) yılında doğdu.

1826 (H. 1242)da Şam'da ta'ûndan (vebâdan) vefât etti.

Babası, Bağdâd'ın Şehrezûr kasabasından Ahmed bin Hüseyin'dir. Bâzı eserlerinde isminin Hüseyin olduğu da kayıtlıdır. Annesi ise, hazret-i Ali'nin soyundandır. Küçük yaşta aklî ve naklî ilimleri, yâni tefsir, hadîs, fıkıh, tasavvuf, akâid, nahiv, sarf, meânî, beyân, bedî, vad, âdâb, arûz, edeb, lûgat, usûl, mantık, hikmet (fen), hey'et (astronomi) geometri, hesap ve diğer ilimleri öğrenmiş hattâ Firûzâbâdî'nin Kâmûs'unu ezberlemişti. Asrındaki bütün âlimlerden daha üstün bir ilme sâhip ve Kur'ân-ı kerîmin esrârına vâkîf idi.

Anlatılan ve anlatılmayan ilimlerde derin âlim Muhammed bin Âdem-i Kürdî'den, fazîletler sâhibi Sâlih-i Kürdî'den, üstünlükler sâhibi Abdurrahmân-ı Kürdî'den, fazîletli ilim deryâsı Abdurrahîm Berzencî'den, onun kardeşi Abdülkerîm Berzencî'den, Abdullah-ı Harpanî'den ve daha birçok âlimden ders görüp, ilim öğrenmiş ve onlardan icâzet (diploma) almıştır.

Süleymâniyye mütesarrıfı Abdurrahmân Paşa, bir medresede ders vermesini, her neye ihtiyâcı olursa ziyâdesiyle vereceğini teklif etti ise de, kabul etmedi. 1799 yılında üstâdı Seyyid Abdülkerîm Berzencî vebâdan vefât edince talebelerinin boş kalmaması için onlara ders verdi. Her taraftan âlimler dersine koştu. Şerh-i Muhtasar-ı Müntehî kitabını Bağdat'ta okutmaya başladı. Kâdı Beydâvî Tefsîrini, Şeyh ibni Hacer-i Mekkî'nin Tuhfetül-Muhtâc'ını, Şerh-i Mevâkîf'ı ve Şerh-i Mekâsıd'ı, Siyâlkûtî'in Haşiyeleri ile ve bunlara benzer en ince ve zor ilimleri okuttu. Bütün dünyâda "Ledünnî Hârîka" adı ile anıldı. Böylece yirmi bir yaşındayken binlerce âlim ve talebeye üstâd olmuş, yedi sene ders okutmuştur.

Her müşkili çözer, her derde devâ olurdu. Dünyâya düşkün değildi. Dünyâ malına ve bununla ilgili şeylere ehemmiyet vermeyip, gece gündüz ibâdet ederdi. Dâima nefis muhâsebesi yapar, hep ağlardı. Çok düşünceliydi. 1805'te hacca gitti. Yolda Şam âlimlerinden çok saygı gördü. Verdiği cevâblarla âlimleri hayrette bıraktı. Alçakgönüllü olduğundan, orada Allâme Muhammed Küzberî'den hadis rivâyeti ve icâzeti, Mustafa Kürdî'den de hadis ve Kâdirî icâzeti aldı. Yollarda söylediği fârisî beyitler, nâzik ve ince rûhunun terennümleridir. Divânını gören hayrân olur. Medîne-i münevvereye kavuştuğu zaman, şu beyitle başlayan Kasîde-i Muhammediyye'yi Farsça olarak yazmıştır:

Gül, rûy-i Muhammed'e gıpta eder (aleyhisselâm)

Kokumu, onun terinden aldım, der.

Mevlânâ Hâlid hazretleri hacca gittiğinde, Medîne'de Yemenli bir âlimden nasihat istedi. O zât; "Mekke'de dîne uymayan birini görürsen, hemen reddetme!" dedi. Mekke'de, bir Cumâ günü Kâbe-i şerîfe karşı salevât kitabı olan Delâil-i Hayrât okuyordu. Düşkün kılıklı, siyah sakallı birinin Kâbe'ye arka çevirip kendine baktığını gördü. "Utanmadan, Kâbe'ye arkasını çevirmiş!" diye düşünürken, o zât; "Mümine hürmet, Kâbe'ye hürmetten daha öncedir. Bunun için yüzümü sana çevirdim. Niçin beni kötülüyorsun. Medîne'deki zâtın nasihatını unuttun mu?" diye cevap verdi. Mevlânâ Hâlid bunun büyük velîlerden olduğunu anladı, af diledi. "Beni irşâd et!" diye yalvarınca; "Sen burada olgunlaşamazsın!" (Eli ile Hindistan'ı gösterip) Senin işin orada tamam olur." dedi.

Mevlânâ Hâlid, hacdan, memleketine gelip ders vermeye başladı. Fakat gece gündüz Hindistan'ı düşünüyordu. Bir gün, Hindistan'ın o zamanki en büyük âlimi ve velîsi olan Abdullah-ı Dehlevî'nin talebelerinden biri geldi. İki bir yerde uzun zaman başbaşa kaldı. Talebelerine ders vermeye gelmez oldu. Talebeler Hindliye kızmaya başladı. Bir süre sonra, ikisi birlikte Hind yolculuğuna çıktılar. Herkes yoldan çevirmek için çok uğraştı, fakat fayda vermedi.

Önce Tahran'a uğradı, Sonra Bistam, Harkan, Semnân ve Nişâpur'dan geçti. Uğradığı yerdeki evliyâyı şiirleriyle metheyledi. Tûs şehrinde, İmâm-ı Ali Rızâ'nın türbesini ziyâret edip onu metheden güzel kasîdeler okudu. Câm ve Herat'tan geçti. Her şehirden ayrılırken âlimler ve halk ona âşık olup saatlerce yolda uğurluyorlardı. Kandehâr, Kâbil, Peşâver âlimlerinin suâllerine verdiği cevâplarla hepsini hayran bıraktı. Delhi'ye tam bir senede geldi. Orada, hocası Abdullah-ı Dehlevî'nin huzûrunda beş ay çalışıp büyük velîlerden olmak makamına erişti. Abdullah-ı Dehlevî'nin kalbindeki bütün esrâra kavuştu 1811. Kendi vatanı olan Süleymâniye'ye geldi. Oradan, Bağdat'taki Abdülkâdir-i Geylânî hânesine yerleşti. Burada yüzlerce talebe yetiştirdi. Dört bin talebesine ilimde ve tasavvufta icâzet verdi. Bunların içinde en kıymetlileri; büyük âlim ve velî Seyyid Abdullah-ı Geylânî Şemdîni, Seyyid Tâhâ-i Hakkârî, Şeyh Muhammed Hâfız, Urfalı Ahmed Agribozî, Feyzullah Erzurûmî, İbn-i Âbidîn, Abdülfettâh-ı Akrî, Yahyâ Mezurî, Muhammed Hânî idi.

Mevlânâ Hâlid'i Bağdâdî irşad tahtına oturduktan sonra Bağdat vâlisi, Saîd Paşa ziyâretlerine geldi. Mevlânâ hazretlerinin celâlini görünce, diz çöküp titremeye başladı. Hazret-i Mevlânâ'nın celâli değişince, Saîd Paşa sâkin oldu ve makbûl duâlarını istedi. Hazret-i Mevlânâ duâ buyurduktan sonra ona; "Kıyâmette herkes, kendi nefsinden suâl olunur. Sen ise nefsinden, yâni kendinden ve emrin altında olanların hepsinden suâl olunursun. Hak teâlâdan kork! Çünkü, senin önünde öyle bir gün vardır ki, o günün korku ve dehşetinden evlâdına süt veren analar, evlâdını unuturlar. Hâmile olanlar, korkudan vakitsiz doğururlar.

İnsanları sarhoş görürsün, aslında onlar sarhoş değil, ancak Allahü teâlânın azâbı çok şiddetlidir.” deyip, nasihat buyurunca; Saîd Paşa yine titremeye başladı ve yüksek sesle ağladı. Hazret-i Mevlânâ, elleri ile Saîd Paşanın boynuna sarılıp, odalarına girdi. Sonra onun îmânının sağlam olduğunu, çevresindekilere müjdeledi. Ellerini onun boynuna dolamalarının hikmeti şu idi ki, sonunda Saîd Paşayı boğarak şehid ettiler.

Mevlânâ Hâlid, İmâm-ı Mâtürîdî'nin bildirdiği Ehl-i sünnet itikâdında ve Şâfiî mezhebindeydi. Sayısız kerâmetleri görüldü. Meselâ, Sultan Mahmûd'un saray nâzırlarından Hâlet Efendi, Mevlânâ Hâlid'in şöhret ve itibârını çekemeyerek halîfeye çekiştirdi ve; “On binlerce adamı vardır, devlet ve saltanat için tehlikelidir. Ortadan kaldırılması lâzımdır.” dedi. Sultan Mahmûd da; “Din adamlarından devlete zarar gelmez.” diyerek sözüne kıymet vermedi. Mevlânâ Hâlid hazretleri bunu işitince, halîfeye hayır ve selâmetle duâ eyledi ve; “Hâlet Efendinin işi, pîri Celâleddîn-i Rûmî hazretlerine havâle olundu. Onu huzûruna çekip, cezâsını verecektir.” buyurdu. Az zaman sonra Sultan Mahmûd Han, Mora İsyânına sebep olduğu için, onu Konya'ya sürdü. Orada idâm olundu. (Bkz. Hâlet Efendi)

Mevlânâ Hâlid talebeleri ile birlikte Bağdat'tan Şam'a hicret ederken, yolda kâfileyi basmak ve yağmalamak isteyen yol kesicilerin başı Saffet şöyle anlatıyor: “Kalabalık adamlarımla, Mevlânâ Hâlid'e saldırdık. Gördük ki, kâfilenin içinde beyaz elbiseli, heybetli bir süvâri var. Gözümüzün önünde o kadar büyüdü ki, bir büyük dağ kadar oldu. Kâfile ile aramıza girdi. Hepimiz korkudan titremeye başladık. Mızraklarımız ellerimizden düştü. Hayvanlarımızdan yere yıkıldık. Bu kâfilede büyük bir velî olduğunu anladık. Pişman olup, «El aman, el aman!» dedik. Kâfilede Mevlânâ Hâlid'i görünce, hepimiz kusurlarımızın affını ricâ ettik. Ayaklarına kapandık. Yaptıklarımıza tövbe edip talebelerinden olduk.”

Vefâtından sonra ayrılık ateşine, hasretine dayanamayanlardan dokuz kişi vefât edip, ona kavuştu. Cenâze namazını, talebesi olmakla şereflenen ve “Beş vakit namâzda tehiyyatla, esselâmü aleyke eyyühennebiyyü... okurken, Resûlullah efendimizi baş gözü ile görmezsem, o namazı kazâ ederim.” diyen büyük Osmanlı âlimi Seyyidİbn-i Âbidîn kıldırdı.

İbn-i Âbidîn, hocası Mevlânâ Hâlid'in vefâtından birkaç gün önce bir rüyâ gördü: Şam'da Câmi-i Emevî'de Eshâb-ı kirâmın ileri gelenleri toplanmış, bir cenâzenin önünde saf bağlamışlardı. Bu kalabalığın yanına gelen İbn-i Âbidîn, cenâzenin kim olduğunu sordu. Oradakiler; “Hazret-i Osman'dır ve cenâze namazını sen kıldıracaksın!” dediler. Uyanınca, bu rüyâyı Mevlânâ Hâlid'e anlattı. O da buyurdu ki: “O cenâze benim! Ben yakında vefât edeceğim. Sen de benim cenâze namazımı kıldıracaksın! Zîrâ ben hazret-i Osmân'ın neslindenim.” Aynen buyurdıkları gibi oldu.

Mevlânâ Hâlid buyurdu ki: “Bu fakîrin dostlarına ve sevenlerine nasihatı şudur ki, herkes elinden geldiği kadar Rabbine dönsün. Dünyâ, para ve giyecekler değildir. Kul neye rağbet

eder, neyi elde etmeye canla başla çalışırsa onun dünyâsı o olur. Sevdiklerimiz için Allahü teâlâdan istediğimiz, dâimâ Hakk'ın divânında yüzlerini ak edecek amellerle meşgul olmalarıdır. Yüzleri sarartan o dehşetli günden el aman! Sâlih amel işleyen kendine, kötü iş yapan da yine kendine etmiştir. Vesselâm.”

Yine buyurdu ki: “İhlâsı olan (yaptığını Allah rızâsı için yapan) kurtulur. İhlâs ne kadar çok olursa, evliyânın yardımını o kadar ziyâde olur.”

“İnsanoğlu, dünyâyı (dünyâlık) elde etmek uğruna nice sonsuz nîmetleri ve saâdetleri kaçırdı!”

Çeşitli ilimlerde kaleme aldığı eserleri vardır. Bunlardan bilhassa **İrâde-i Cüz'iyeye Risâlesi**; **Câliyet-ül-Ekdâr**; Fârisî dille yazdığı, ince rûhunun terennümlerini bildiren **Dîvân'ı**; Arabî ve Fârisî mektuplarını ihtivâ eden **Mektûbât'ı**; **İ'tikâdnâme** adındaki Ehl-i sünnet vel-cemâ'at mezhebinin îmân bilgilerini ihtivâ eden, bugün **İmân ve İslâm** ismi verilerek Türkçeye tercüme edilmiş eseri çok kıymetlidir. Bu bilgiler **Herkeseye Lâzım Olan İmân** kitabı içinde de mevcuttur. Bu eserin **Türkçe**, **Fransızca**, **Almanca** ve **İngilizce**, Arapça yanında birçok dilde tercümeleri İhlâs Vakfı tarafından bastırılmıştır.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin Şam'da Kâsiyûn Dağı mezarlığında bulunan türbesi.

Dîvân'ından bir şiiri:

YÂ RESÛLALLAH!

Sen âlemlere tabib, ben kalbi gâyet hasta,
Şifâ bulmak ümidi ile sana getirdim.

Sırtımda günâh dağı ve yüzüm saman gibi
Ümidliyim buraya zevâl için getirdim.
Âlimlerin serveri, sana âşık hayranım;
Senin ayrılığından gece gündüz ağlarım.
Senin büyük rahmetin âb-ı hayât, ben susuz;
Bir damlası olmazsa ölürüm, cân veririm.
Akıl onu övmekte çok sıkıntıya düştü,
Maazallah mümkün mü, o bu kadar anlıyor.
O'nu hulkuyla övmek, boşuna uğraşmaktır.
O'nu sözle anlatmak bundan da zor geliyor.
Affedici ve kerim ve o kadar cömerttir.
Sudan inci, taştan cevher, dikenden gül geliyor.
Güneş nûr saçıyorsa, onun nûrlarındandır,
Güldeki ter damlası gül yüzünden geliyor.
Onu vasfetmek bundan daha yüksektir amma,
Daha yüksek söylersem, ađyâr inkâr ediyor.
Âlemi bir zerreye sığdırmak mümkün olur,
O'nu sözle anlatmak bundan da zor geliyor.